

LEGE ZARRA: ZUGATZAK ETA FRUTUAK

I legea: Plazan edo auzo-lurrean landatuak

Lenengo esan eben: Leku askotan etxe bi edo iru dagozenez, inguruan auzoko guztiak eskubidea dauken lurra izaten dala eta lur orretan batzuk landarak sartzen dabezela frutua artzeko olan besteai kalte egiten jakela, orregaitik lege au ezarri eben: landatze on egin dauanak ez dagiala inausketarik egin, eta ez fruturik batu be, makillaz edo gora ingonda frutua batzen dauanak eun eta amar marairen zigorra izango dau eta dirua beste auzokideentzat izango da. Garauak berez jausten diranean, al dauanak al dauana artu dagiala inok galerazo barik. Olako zugaztiak guztientzat izan beitez.

II legea: Batek besteak jakin barik sartutako sagar-ondoan frutua

Baita esan eben: Bi edo iruen artean soloren bat daukeanean, batek sagar-ondoak sartzen ba'dauz, urtebetean besteak aurka egin ez ba'dabe, lana ordaindu-ondoren guztiak eskubide bardifia euki dagiela, bakotxak daukan jabetzaren neurriaren arabera. Eta epe on igaro ba'da, besteak ez dagiela parterik izan.

ID legea: Landatzaillea eta jabearen artean garauak banandu

Baita esan eben: Batek bere soloa beste bateri emoten ba'dautso landatzeko, frutua erdibana egitekotan, landatzailleak soloa zaindu eta ongarritu dagiala eta frutuak erdibana egin, urte birik urte bira atxuritu eta iru urterik iru urtera ongarritu, amabi urtera arte eta gero host urterik bost urtera. Lantzen ez dauan lenengo urtean ale guztiak jabearentzat izango dira eta bigarren urtean sagarrondo guztiak jabearenak.

IV legea: Inoren soloan landatzen dauana

Baita esan eben: Bestearen soloan ez dagiala inok landatu, ez intxaurrik, ez gaztaiñarik, ez lizarrik, soloaren jabeak baimena emon barik, eta on egiten dauana zigorpean izan daitela eta landatu dauan guztia galdu dagiala jabearentzat izateko.

V legea: Landaren eta soloaren arteko bitartea

Baita esan eben: Batzuk zugatzak landatzen dabez bes-teen soloen ondoan eta gerizpeak eta sustraiak kalte egiten dabe alboko soloan, orregaitik auxa ebatzi dabe: lantzen dan soloaren alboan ezin daikela zugatzak sartu amabi besoren barruan aritzak, amabi besoren barruan leizarrak zortzi besoren barruan gaztaiñak, sei besoren barruan intxaurrak eta sagarra, madaria, mizpilla, ikua ta duranzana beso bi bitarte. Albokoak eskatu ezkerro, landatzailleak atera egin bear dauz antxiñatik landatuta ez ba'dago, olakoan ezin leike beartu botatera eta zalantza dagoanean alderdi biak doazela epaika-riagana eta onek iru gizon izendatu kaltea neurtzeko eta zugatzak an egon bear dauan ez ebagi, eta ez daitela landatu etxe baten ondoko ogeita amar oiñen barruan.

LEGE ZARRA: BALIOKO EGINBEARRAK ETA ORDAINDUBEARRAK

I legea: Gurasoen eta seme-alaben artekoak

Lenengo esan eben: Seme edo alabaren hat ezkontzen danean etxea emoten jako ezkon-saritzat eginbearrak ezarrita, eta orrelan artzekodunai iruzur egin eta orretarako auxa erabagi eben: olako iruzurbiderik ez daitela izan eta ezarrita eginbearrik ez daitela balioko izan.

II legea: Kobraturiko zorren orde, bete-eragipena

Baita esan eben: Artzekodun batzuk euren ordaiña artu eta gero, ondasuna saldu egiten dabe eta gero ezin ziurtatu ordaindu zala, eta barriro kobratu egiten da, orregaitik agintzen dabe: Ordainduriko zorragaitik artzekodunak salakuntza egiten ba'dau, zorra iru milla maraitik beerakoa ba'da, zordunak lekuko biren bitartez edo eskribauaren agiriz, ordaindu ebalu egiztatu dagiala eta iru mil la maraiz goitiko zorra ba'da, eskribauaren agiriz eta bost lekuko dirala egiztatu dagiala eta zigor lez artzekodunak bi alako ordaindu dagizala.

LEGE ZARRA: BIDEAK ETA ERREGE-BIDEAK

I legea: Inoren solotik ez eroan geldoa

Lenengo esan eben: Inor ez daitela beste baten solotik igaro geldoa daroala, on errege-bidetik eroan dagiala eta berterik egiten dauanak milla maraiko zigorra izango dau, erdia soloaren jabearentzat eta beste erdia erri-lanetarako.

II legea: Bideak bear daben zabalerea izan dagiela

Baita esan eben: Mendi-arte ta ola ta errebideen artean bideen zabalerea ogei oin izan daitela eta mendi-arte eta itxasora bideetan lan bigabesa esta estuagoak diran lekuetan eta burdirik ezin urren dagoan soloaren jabeak emon bear dau bidea osotzeko beste, eta iru gizon onek ezarritako sal-neurriaren bi alakoa ordainduko jako aurretiaz. Lekuko eleiz-ateak ordainduta.

III legea: Inok ez dagiala biderik itxi zugatzakaz

Baita esan eben: Erritarrentzat egindako bideetan zugatzak landatu edo beste oztoporik ipinten dauanak, eta salakuntza egiten danean amar egunen barruan atera edo kendu dagiala, seireun marairen zigorpean, erdia salatariarentzat eta beste erdia bideak konpontzeko eta bertako prestamerua edo merinua beartu daitela eragozpenak atera edo kentzeko.

IV legea: Eleizate bakotxa bere bideak konpondu dagizala

Baita esan eben: Jaun andiak emondako eskubidez, epaikariai agintzen jake bideak konpondu eragiteko, erri bakoi-txak bertakoak, eta arlo orretan ezarten dira zigorren dirua, orretarako izan daitezela. Eta ez erdia jaun andiaren dirutzarako, dana bideak konpontzeko baiño, Bizkaia bideak lakartsuak eta lurraldea euritsua eta ibilteko trokatsua dalako eta konpondu-bearrak beti aundiak.

BIZKAIA

V legea: Diru-zorrrak bidegintzara ta epaikariak

Baita esan eben: Zigorren dirua sarritan, Balladolid'en epaiak eginda, beste gauza batzutarako erabilten dira eta on esandako mesedearen aurka dagoanez, eta bizkaiatarren kalterako diranez, auxe agintzen da: esanda dagozan bide-zigorrrak oso-osoan bideak konpontzeko izan daitezela. Eta orren aurka egiten dan guztia utsa izan daiteela.

LEGE ZARRA: OLETARAKO SUGARRIAK ETA MEATZAK

I legea: Olak ikatzez ornidu bearra eta ikatz-zorroen neurriak

Lenengo esan eben: Bizkai'ko oletatik jaun aundiari zerbitzu aundia datorkola, eta bertako bizilagunari onurea. Eta orretarako bear dan ikatza egiteko basoak bearrezkoak dirala. Orregaitik agindu eben: Erriarena dan edozein baso oletarako emon bear dala, iru gizon onek ezarten daben salneurrian, eta beste inok ezin daitezela erosi erri-basoetako zurak eta erosi dauan oleari beste ola batekoak zatia eskatzen ba'dautso emon egin bear dautsola erosi dauan salneurrian, guztiak ornidu daitezela, baiña bizkaitar batek bere basoa dauanean ezin lei orretara beartu, eta erabilten diran ikatz-zorroak neurri zarrekoak izan daitezela, ezarritako zigorpean.

II legea: Meatzaren azta-gaillua nok euki eta meatza ona

Baita esan eben: Oletara eroaten diran meatzak sarritan bidean saldu egiten dira eta orretarako pisuak jarri, eta on jaun aundiaren eta Bizkai'ko oladunen kaltetan izaten da. Orregaitik agindu eben: Inor ez daiteela ausartu meatzen aztagaillurik eukiten oletan eta itsas-kaietan izan ezik, eta ifiok ezin daikela meatzik erosi kaian edo bidean, ez olea ez andik kanpora, .eun marairen zigorpean. Eta au erdia salatu dauanarentz: •i beste erdia bidegintzarako izango da, eta erosi dan meat,; jaldu dagiala eta olearen jabeak izan ezik inok ez dagiala aztagaillurik esandako zigorpean, eta metz-billa joaten diran mandazainak burdin ona ekarri dagiala eta ez arri txarrik, seireun maraiko zigorpean.

III legea: Aztagailluak neurri bardiñetakoak eta aztertzailleak

Baita esan eben: Kintalak eun eta berrogeta lau libra daukaz eta libra bakoitxak amasei ontza eta ola batzutan txikiagoak eta erreterietan aundiagoak izaten dira eta ortik eztabaidak sortzen dira, orregaitik agindu eben: Oletan eta erreterietan esan dako neurriko aztagailluak izan daitezela, seireun marairen zigorpean, ola-jabeak edo erreterikoak ordaintzeko, erdia salatariarentzat eta beste erdia bidegintzarako.

IV legea: Meatza gordeten dabenak ezin daikete saldu

Baita: Burdiñea ta galtzairua etxean gordeten dabenak ezin daikete saldu eta ez erosi, zaindu baiño, eta saltzen edo erosten daben bakoitxeko amar milla marairen zigorra izan dagiala, erdia salatariarentzat eta beste erdia bidegintzarako.

LEGE ZARRA: AUZITAN GORA JOTEAK

I legea: Foru-alkateagandik korrexidoreagana

Baita esan eben: Bizkaia'ko foru-alkateak edo beste edozein alkatek emoten dauan epaian, korrexi-

doreagana edo onen ordezkogana gora-deia egin leikela.

II legea: Ordezkar nagusiagandik korrexidoreagana

Baita esan eben: Korrexidorearen ordezkari nagusiak emondako apaitik gora-deia egin leikeka korrexidoreagana.

III legea: Korrexidoreagandik aldunagana gora-deia

Baita esan eben: Korrexidoreak emondako edozein epaitatik Bizkai'ko aldunagana jo daike.

IV legea: Auzia amabost milla maraitik berakoa danean, ez gora-deirik

Baita esan eben: Bizkaitarren auzi guztiak erregearengana joan ezker, pillatu egiten dira eta jaun aundiaren agindu batek diñoanez, amabost milla maraitik beerako auzietan ez da izango gora jotetik.

V legea: Olako auzietan korrexidorea eta aldun nagusia

Baita esan eben: Amabost milla maraitik beerako auzietan, foru-alkateak emondako epaian, korrexidoreagana jo daiteke, eta aldunengana be bai.

VI legea: Foru-alkateagandi korrexidoreagana gora deia

Baita: Foru-alkateak iraindua izan danak, korrexidoreagana jo lei eta onegandik aldunagana.

VII legea: Korrexidorearen aurrean asitako auzi txikiak

Baita: Amabost milla maraitik beerako auzietan, korrexidorearen aurrean asi dan, eta gero aldunagana jotzen ba'da auzibidea aztertzeo aolkularia ekarri dagiala.

VIII legea: Iru milla maraitik beerako auziak

Baita esan eben: Iru milla maraitik beerako auzietan, ekinaldi bi egin leiz: Foru Alkateagandik korrexidoreagana edo aldunagana jo, edo errege-legearen arabera erabagi.

IX legea: Auzipean dagozan ondasunen balioa neurtu

Baita esan eben: amabost milla marai ala geiagoko auzia dan jakiteko balioa neurtu egin bear dala alderdiari dei eginda.

X legea: Zigor-auzia danean, noz jo goi-auzitegira

Baita esan eben: Bizkaitarrak zigor-auzietan, txikia izanda be, kanpora jotzen dabela, eta orrek eralketak eta nekeak ekarten dauzala eta auxe agintzen dabe, Bizkai'ko korrexidoreak emondako zigor epaia eriotzarako edo odola ixurteko edo gorputz zatiren bat kentzea ez danean, edo konderritik urte-erdira kanpora urten-bearra danean, edo iru mailla maraitik gorakoa danean, gorteko epaikari nagusiagana jotetik ez daiteela izan, ordezkari nagusiak emondako epaitik korrexidoreagana edo aldunagana jo dagiala.

XI legea: Aldunak azken-epaia emon -aurretik

Baita esan eben: Bizkai'ko aldunei ezarri jakezan auzietan, azkenengo epaia emon baiño len, korrexidoreagaz alkaratu daitezela.

Olazar'tar Martin'ek